

**MONEDE RECENT DESCOPERITE LA HISTRIA ȘI UNELE
PROBLEME DE CIRCULAȚIE MONETARĂ
ÎN DOBROGEA ANTICĂ**

Monedele pe care le publicăm au fost descoperite la Histria în săpăturile din sectorul central în 1969 și 1970. Dacă înserarea lor aici are în principal rostul de a da articolului lui C. Scorpan și Al. Suceveanu¹ completarea de care osatura cronologică a interpretării săpăturii avea nevoie, cuprinzând însă nu numai monedele folosite în comentariul autorilor, ci totalitatea materialului monetar descoperit, credem că nu ne înșelăm afirmând că acest catalog poate fi de o utilitate mai generală. Ne gândim în primul rând la împrejurarea că monedele descoperite la Histria, cu excepția celor publicate în primul volum al monografiei arheologice², își așteaptă încă rîndul și că oricum, dacă sîntem bine informați, nu vor fi înserate în prima publicare de mai mari proporții decît cele descoperite pînă în 1959 și parțial 1960³. Adăugăm imediat că dacă un articol de sinteză suplinește cumva această lacună pentru epoca romană⁴, pentru epoca greacă sîntem departe de a avea încă informații cit de cit circumstanțiate, mai ales în ce privește monedele de bronz ce le urmează pe cele cu roata și legenda ΙΣΤ⁵ și în aceeași situație sînt și monedele bizantine⁶. Deasemenea, ni se pare util să arătăm că informațiile privind descoperirile monetare

¹ În acest număr al revistei, p. 155—172.

² S. Dimitriu, *Descoperiri monetare*, în *Histria, monografie arheologică*, I, p. 464—471.

³ Foarte probabil în al III-lea volum al monografiei, așa cum ne-au informat Constantin Preda, care a pregătit pentru editare monedele grecești și H. Nubar, care le-a lucrat pe cele romane și bizantine.

⁴ H. Nubar. *Aspetti della circolazione monetaria di Histria nell' epoca romana*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 241—256.

⁵ C. Preda, *Monede histriene cu roata și legenda ΙΣΤ*, în *SCN*, III, 1960, p. 21—35. Pentru emisiunile de argint ale Histriei și circulația lor, mai ales, B. Mitrea, *Descoperirile monetare și legăturile de schimb ale Histriei cu populațiile locale în sec. V—IV î.e.n.*, în *Studii Clasice*, VII, 1965, p. 143—166; vezi și V. Canarache. *Sistemul ponderal și tipologia drahmelor histriene de argint*, în *Pontice*, I, 1968, p. 107—192. Date noi în legătură cu circulația monedelor orașului, destul de numeroase în ultimul timp, se află la C. Preda, Gh. Constantinescu, *Geții dintre Siretul inferior și riul Buzău în lumina des-*

din Dobrogea fiind încă destul de sărace⁷, este firesc să ne gândim că cele de la Histria, oraș care beneficiază de săpături organizate încă din 1914, au un rol dintre cele mai importante. Asta nu înseamnă nici de cum că acest rol al lor va fi mai mic, odată cu progresul cercetărilor și mai ales a publicării de materiale, condiție *sine qua non* a acestora. Cele de mai sus credem că justifică relativa noastră grabă de a publica loturi de monede din săpăturile recente de la Histria⁸; numai în acest fel monedele putând fi cunoscute înainte de a se publica un volum anume ce va fi consacrat descoperirilor de după 1960.

Așa cum rezultă din articolul lui C. Scorpan și Al. Suceveanu, materialul monetar a fost recoltat din nivele care se datează între sfârșitul secolului III e.n. și sfârșitul secolului VI, după care urmează încă două nivele pentru care însă săpăturile în curs nu au scos încă la lumină monedele care ar trebui, așa cum vom încerca să arătăm, să le fie specifice.

Cu toate acestea materialul monetar pe care l-am identificat a dat nu mai puțin de 11 monede (nr. 1—7 și 53—56) reprezentând 15% din total, aparținând secolelor V î.e.n. — I e.n., la care sînt de adăugat și cele citeva monede din secolelor II-III e.n., dinainte de domnia lui Aurelian (nr. 8—11 și 57), care adăugate la primele dau 16 exemplare și în procente 22%. Prezența acestor monede necesită oarecari

---

coperirii monetare de la Dumbrăveni (jud. Vrancea), în SCN, IV, 1968, p. 45, nota 32; C. Preda, *Aspects de la circulation des drachmes d'Histria dans la Plaine Gétique et la datation des premières imitations de type Philippe II (trésor de Scărișoara)*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 221—235 și idem, *Încă două drahme istriene și o „imitație” tip Filip al II-lea din tezaurul de la Scărișoara*, în SCN, IV, 1968, p. 441—442; M. Chițescu, *Cercetări pe teren privind două descoperiri monetare (Căbești, jud. Bacău: drahme istriene și Luica, jud. Ilfov: tetradrahme thasiene)*, în SCN, IV, 1968, p. 446—447; B. Mitrea, *Notiță despre un tezaur necunoscut de monede romane republicane*, în SCN, IV, 1968, p. 381—384; Gh. Poenaru Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în SCN, IV, 1968, p. 397—398 și 401; V. Mihăilescu — Birliba, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 430, 432, nr. 26; Gh. Poenaru Bordea, *Discuții pe marginea citorva monede străine în Dobrogea antică*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 135—138; vezi și B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, în SCIV, 18, 1967, 1, p. 192, nr. 7; p. 193, nr. 13; SCIV, 19, 1968, 1, p. 171, nr. 4; p. 173, nr. 18; SCIV, 21, 1970, 2, p. 334, nr. 8, 9, 10, 11, 13, 14 și 17. Utile comentarii asupra unor descoperiri mai noi din U.R.S.S. la P. Alexandrescu, *Insemnări arheologice*, în *Studii Clasice*, XII, 1970, p. 149—156, cu bibliografie, la care trebuie adăugat foarte importantul tezaur publicat acum în urmă de A. A. Nudelman, *Монеты Истрии и Тирры из с. Дорюккое (предварительное сообщение)* în *Труды*, II, Chișinău, 1969, p. 121—128.

⁶ S. Dimitriu, *op. cit.*, p. 472; H. Nubar, *Monede bizantine din sec. VII și sfârșitul cetății Histria*, în SCN, III, 1960, p. 183—193; C. Preda, *Urme de viață la Histria în sec. XII—XIII*, în SCIV, V, 1954, 3—4, p. 531—537, precum și numeroase mențiuni de asemenea monede în rapoartele de săpături din *Materiale* ca de altfel și în alte articole, însă fără publicarea materialului.

⁷ Deplîngeam această situație în ale noastre *Note numismatice dobrogene*. în SCN, IV, 1968, p. 397. De atunci însă un oarecare reviriment a început să se facă simțit.

⁸ Gh. Poenaru Bordea, *Numismatica și distrugerea Histriei în secolul al III-lea e.n.*, în SCN, V, 1971, p. 91—111, anexa 1, nr. 1—53, provenind din sectorul siglat convențional ER.

explicații. Fără a pune la îndoială posibilitatea că în perioade de mare lipsă de numerar, asemenea exemplare, de mult scoase din circulație, să fi putut eventual să reintre în circuitul economic și ne-am putea gândi la a doua jumătate a secolului V e.n., sau la perioada de după sfârșitul domniei lui Mauriciu Tiberiu⁹, e de făcut observația că rolul de numerar suplimentar reintegrat prin recuperare va fi fost îndeplinit de monede ale perioadei cronologice imediat premergătoare¹⁰. Așa stînd lucrurile, credem că prezența acestor monede poate să fie socotită mai degrabă accidentală și e de pus pe seama răscolirilor antice contemporane, gropi, nivelări, lucrări edilitare ș.a. sau mai recente, iar prezența lor, chiar în nivele stratigrafice certe, de considerat ca nespecifică din punct de vedere economic măcar.

După aceste deslușiri preliminare vom arăta că cea mai veche dintre ele este o monedă histriană cu roata și legenda ΙΣΤ, categorie în legătură cu care cercetările din necropola tumulară au avut darul să confirme datarea ei încă din secolul V î.e.n.¹¹, și să subliniem rezultatul numismatic deosebit al monedei nr. 6 din catalog care pentru monedele Demetra cu vâl și vultur pe delfin, printr-un exemplar bine conservat (pl I/1) ne dă începutul de nume ΜΟΝΙ, de întregit probabil Μονί(μοχος) sau Μόνι(μοχος) și cornul abundenței în loc de spic în stînga efigei de pe revers, necunoscută în catalogul lui B. Pick¹² și pe care este prezentă o contramarcă bine conservată reprezentînd ni se pare capul lui Hermes. Trebuie imediat să adăugăm că în ce privește încadrarea în timp a monedelor de bronz bătute la Histria sînt de făcut precizări ca și în legătură cu contramarcarea monedelor ei în propria monetărie sau în alte monetării, mai apropiate sau mai depărtate, pentru care însă nu avem încă mijloacele necesare, și care oricum ar depăși cadrul acestei expuneri¹³. Menționăm, deasemenea, un as bine conser-

⁹ Pentru prima aducem aici, p. 325—326 primele dovezi, pentru cealaltă vezi H. Nubar, *op. cit.*, în SCN, III, 1960.

¹⁰ Așa cum se consideră dovedit, pentru a da un exemplu, în cazul antoninienilor prezenți în tezaurile din vremea tetrarhiei. Vezi P. Bastien, *La trouvaille de Francavilla Fontana (Pouilles)* în *Revue Numismatique*, seria VI, vol. VIII, 1966, p. 241—265.

¹¹ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară, săpături 1955—1961*, în *Histria, monografie arheologică*, II, 1966, p. 162—168, descoperire pe care am comentat-o în *Relațiile dintre orașele pontice și lumea traco-getică în lumina descoperirilor arheologice* (referat în mss.). Dealtfel și pentru monedele de argint s-a propus datarea ante 480, Oct. Iliescu, în *Viața economică*, ianuarie 1967.

¹² *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*. I. *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1, Berlin, 1898, p. 168, tipuri înrudite.

¹³ Vezi provizoriu discuția pentru un tip înrudit de la Callatis, avînd pe avers tot Demetra cu vâl, la Gh. Poenaru Bordea, *Un tezaur de monede callatience din perioada autonomiei*, în SCN, IV, 1968, p. 103—124; în ce privește contramărcile se va consulta încă cu folos T. Gerasimov, Антични монети с контрамарки от Долна Мизия и Тракия, în *Izvestiia Institut*, XV, 1946, p. 51 și urm., deși a venit credem și la noi momentul unor repertorii sistematice și a unor indici, înlesnind calea viitoarelor studii, care lipsesc însă și în multe alte părți, fără a fi prin asta mai puțin de dorit, L. Robert, *Monnaies antiques en Troade*, p. 57. Abia lucrarea *Corpus al monedelor vest pontice: Histria, Callatis. Tomis*, în curs de elaborare, va putea crea, nădăjdum, baza materială a unor discuții temeinice.

vat de la Agrippa (nr. 7, pl. I/2) care se înserează alături de unica monedă descoperită pînă acum la Histria din prima jumătate a secolului I e.n.¹⁴ și amintim o monedă emisă la Pautalia în timpul lui Septimiu Sever (nr. 11) prin care se atestă un alt centru de emisiune prezent pe piața orașului și pînă acum nedocumentat¹⁵.

Lipsește cu totul în materialul pînă acum descoperit în sectorul central monedele din perioada ce precede distrugerea cetății, care, așa cum am încercat de curînd să arătăm¹⁶, este de plasat cronologic ori cum între 245 și 251, dacă nu cumva în 245/6 și nu în 267 cum a propus Radu Vulpe¹⁷, chiar dacă nu se poate exclude și eventualitatea unor lovituri succesive primite în anii ce au urmat acestei prime distrugerii catastrofale din epoca romană. Această absență este explicabilă, săpătura neatingînd încă nivelele respective, dar ea întărește, ni se pare, explicația pe care am dat-o monedelor timpurii din lotul a cărui publicare o întreprindem.

Două monede de la Aurelian fac legătura cu monedele nivelului VII, datat la sfîrșitul secolului III și în secolul următor, ultimul cercetat, nivelul VIII fiind abia atins¹⁸. Din răstimpul ce-i corespunde cronologic avem sigur opt monede (nr. 14—20 și 58) la care probabil se mai adaugă încă trei (nr. 59—61) a căror stare de conservare precară nu a permis mai mult decît o vagă plasare, din punct de vedere al datării, în timpul secolului IV. Punem în evidență împrejurarea că monedele databile mai precis se încadrează între 295—298 (trei exemplare) și respectiv 321—324 (trei exemplare). Data de început poate fi socotită ca normală, ea venind imediat după un moment dificil, ce se plasează probabil în 295, acum bine atestat și numismatic printr-un mic depozit monetar de la Piatra Frecăței¹⁹ și prin tezaurul descoperit la Constanța în 1965 a cărui publicare integrală urmează să se facă în curînd²⁰. Data 324 însă este departe de a fi mulțumitoare,

¹⁴ H. Nubar, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 242; vezi însă C. Deculescu, *Un tezaur de denari romani din timpul împăratului Claudius descoperit în Dobrogea*, în *SCIV*, 17, 1966 3, p. 577—591. Documentarea este mai bună pentru a doua jumătate a secolului I e.n. atît la Histria, H. Nubar, *loc. cit.*, cit. în restul Dobrogei, C. Deculescu, *op. cit.*, p. 585, nota 14 și Gh. Poenaru Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în *SCN*, IV, 1968, p. 289, nr. 4 și 5, p. 399, nr. 8, vezi și p. 401.

¹⁵ H. Nubar, p. 246 și 250.

¹⁶ *Op. cit.*, în *SCN*, V, 1971.

¹⁷ R. Vulpe, *Histrum ingressi-Histriae excidium*, în *Studii Clasice*, XI, 1969, p. 157—171 și același autor în *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 230—263.

¹⁸ În catalogul care urmează am păstrat exact notarea de pe plicul în care au fost puse pe șantier monedele imediat după descoperire. Cum aici și în continuare folosim numirea nivelelor din lucrarea lui C. Scorpan, Al. Suceveanu, dăm în continuare lista concordanțelor, pe care Al. Suceveanu a avut bunăvoința să ne-o pună la dispoziție: VI 4 = N I; VI 3 = N II; VI 2 = N III; VI₁ = N IV; R I = N V; R II = N VI; R III = N VII și R IV = N VIII.

¹⁹ A. Petre, *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 568.

²⁰ Prima informație M. Bucovală, *Repertoriu arheologic*, în revista săptămînală Tomis, 1966, 2, p. 18, după care B. Mitrea, *Descoperiri*, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 198, nr. 48. Că tezaurul nu depășește anul 294 știm de la R. Ochesanu, căruia îi mulțumim și pe această cale și al cărui studiu se află într-o fază avansată.

avînd în vedere că nivelul următor (VI) începe după 378. Se pune problema de a ști dacă avem de a face cu o lipsă accidentală a monedelor din perioada de timp următoare, sau dacă fenomenul este mai general. Monedele publicate de la Histria sau cele care urmează să vadă curînd lumina tiparului par să confirme această stare de lucruri. Examinarea materialului ce va forma substanța primei publicări de mai mari proporții de monede de la Histria, într-un viitor volum al monografiei arheologice, în forma sa primară de note de inventar, ne-a confirmat în convingerea că ele nu lipsesc cu totul, permițîndu-ne, ca să dăm un exemplu, să precizăm prezența monedelor de tip FEL TEMP REPARATIO, databile între 348 și 361²¹. Este posibil ca și continuarea cercetării în sectorul central să aducă documente numismatice pentru răstimpul 324—364, anii 364—367 sau chiar și 367—375 fiind documentați prin două monede de la Valentinian I (nr. 21—22). Dacă ele se vor încăpășina să nu apară vor trebui căutate explicații ce pentru moment n-ar fi decît ipoteze gratuite. Oricum vor sta însă lucrurile din acest punct de vedere, credem că trebuie de pe acum să reflectăm în legătură cu existența unor tezaure descoperite în Dobrogea²², ce par a nu se putea pune în legătură nici cu 295 nici cu 376—378 și să ne resemnăm cu gîndul că ele vor trebui explicate, de la caz la caz, după studierea lor integrală și plasarea cronologică precisă în răstimpul primelor trei sferturi ale secolului IV, care par să fi fost mult mai puțin calme decît s-ar părea la prima vedere²³. Revenind la cele cîteva monede dintre anii 295—324, de la care a plecat această discuție, arătăm că pentru toate cele la care atelierul este determinabil, din păcate numai trei (nr. 14, 15 și 17), este vorba de Heraclea. Prezența acestui

²¹ Pentru acest tip, fie numit, fie rezultînd clar din descrierea autorilor notei de inventar, al căror nume îl cităm în paranteză, se pot avea în vedere nr. 300 (B. Mîtreă, C. Preda) nr. 391 (V. Canarache) nr. 402 (C. Preda) nr. 435 (C. Preda) nr. 460 (C. Preda) nr. 847 (C. Preda) nr. 854 (C. Preda) nr. 886 (H. Nubar) nr. 916 (C. Preda) nr. 917 (C. Preda) în total 10 exemplare, din cele 19 luate în considerație de H. Nubar, *op. cit.*, p. 245 pentru Constantius II (323—361) la care se pot adăuga încă trei de la Iulian Apostatul. În legătură cu aceste emisiuni vezi Eug. Chirilă, *FEL. TEMP. REPARATIO*, în *Omăgiu lui Constantin Daicoviciu*, 1960, p. 61—66 și mai de curînd J. P. C. Kent, *Fel. Temp. Reparatio*, în *The Numismatic Chronicle*, seria VII, vol. VII, 1967, p. 83—90.

²² Em. Condurachi, *Tezaurul de monede argintate de la Măcin*, în *Hrisovul*, I, 1941, p. 77—99; Gh. Poenaru Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în *SCN*, IV, 1968, p. 399 și 401—402, poate din aceiași categorie să facă parte tezaurele descoperite la Adamclisi și la Fîntîna Mare, aflate la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei R. S. România, asupra cărora o primă informație la B. Mîtreă, *Descoperiri*, în *SCIV*, IV, 1958, I, p. 155 nr. 25 și 26 și cu multe rezerve, din cauza numărului mic de monede recuperate, tezaurul de circa 1000 AE descoperit la 6 Martie, jud. Tulcea și aflat în parte la Institutul de Arheologie (inv. 393, V. Canarache) compus din monede de la Constantius II și Constantius Chlorus.

²³ I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, p. 388—399. Asupra problemelor economice ale perioadei romane tîrzii, Em. Condurachi, *Problema schimbului în natură și a schimbului în bani în imperiul roman în sec. IV—V î.e.n.*, în *AUB*, 9, 1957, p. 15—26; idem, *Unele probleme ale sfîrșitului orînduirii sclavagiste în istoriografia contemporană*, în *SCIV*, XII, 1961, I, p. 39—40.

atelier în perioada menționată era cunoscută la Histria, împreună cu cele din Cyzic și Nicomedia²⁴. Trecînd în revistă notele de inventar de la Cabinetul Numismatic și înainte de studii speciale asupra materialului, pentru care n-am avut răgazul necesar și care vor putea înmulți elementele de sprijin, avem impresia că, înainte de înființarea atelierului de la Constantinopol, în Dobrogea, ca și la Histria, ordinea de frecvență a atelierelor pare să fie Heraclea, Nicomedia după care urmează Thesalonic, Siscia, Cyzic, și altele²⁵. Nu trebuie să uităm însă că aceste cercetări privind atelierile din care provin monedele din secolele IV-V sînt de dată relativ recentă, existînd un imens material de studiat. Punerea la contribuție a materialului monetar aflător la Muzeul din Constanța și în alte muzee și colecții din Dobrogea va putea aduce în acest sens lumini de primă importanță²⁶.

Mult mai numeroase sînt monedele ce corespund, perioadei de la sfîrșitul secolului IV și din prima jumătate a secolului V e.n. (VI) ce încep cu tipuri de revers încadrabile între anii 383—395 (nr. 23—25) continuă cu monede databile între 396—408 (nr. 26—27) și respectiv 410—423 (nr. 28) și se încheie cu exemplare emise între 425—450 (nr. 29—31) dintre care un număr îndestulător în situație stratigrafică precisă. Precizările de mai sus sînt primele de acest gen pentru Histria, căci pînă acum mijlocul veacului se atîngea prin mențiunea ani-

²⁴ S. Dimitriu, *op. cit.*, p. 470—471; Gh. Poenaru Bordea, *op. cit.*, în *SCN*, V, (sub tipar) nr. 35—36.

²⁵ În ordinea notelor de inventar pentru Histria: Nicomedia (nr. 300, B. Mitrea, C. Preda) Nicomedia (nr. 391, V. Canarache) Heraclea (nr. 435, C. Preda) Arles (nr. 439, C. Preda) Heraclea (nr. 787, C. Preda) și Siscia (nr. 886, H. Nubar) Heraclea, 2 exemplare (nr. 893, H. Nubar) la care se va adăuga un exemplar de la Nicomedia descoperit la Histria sau în împrejurimi (nr. 333, B. Mitrea, C. Preda) pentru celelalte locuri de descoperire din Dobrogea; Constanța, Aquilea, la B. Mitrea, *Descoperiri*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 177, nr. 53; Mircea Vodă, Heraclea, la Gh. Poenaru Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în *SCN*, IV, 1968, p. 399, nr. 7 și în ordinea alfabetică a localităților, după notele de inventar, Axiopolis: Thesalonic și Heraclea (nr. 463, B. Mitrea) Heraclea (nr. 862, B. Mitrea); Constanța: Nicomedia — 2 exemplare, Thesalonic — 2 exemplare, Cyzic (nr. 442, V. Canarache) Heraclea (nr. 444, V. Canarache); Dinogeția: Thesalonic, Siscia (nr. 739, B. Mitrea) Heraclea (nr. 895, B. Mitrea, H. Nubar) Heraclea, Cyzic (B. Mitrea); Enisala: Thesalonic (nr. 1369, Gh. Poenaru Bordea); Isaccea: Arles (nr. 1378, Gh. Poenaru Bordea); Mangalia: Heraclea (nr. 195, B. Mitrea) Nicomedia (nr. 339, C. Preda); Nalbant: Thesalonic (nr. 46, B. Mitrea); Niculișel: Heraclea (nr. 288, B. Mitrea); Pietra Frecăței: Thesalonic (nr. 990, B. Mitrea) și Tulcea și împrejurimi: Heraclea (nr. 1363, B. Mitrea). Această situație va trebui confruntată cu tezaurul de la Măcin, publicat cu toate datele necesare de Em. Condurachi, *op. cit.*, în *Hrisovul*, I, 1941. Socotim util să atragem atenția asupra marilor posibilități ce le are o cercetare exhaustivă făcută prin această prismă, cu atît mai mari cu cît numeroase monede nu sînt prelucrate decît preliminar sub formă de liste pe împărați. Sîntem perfect conștienți că nu am făcut decît să oferim cîteva date ce vin în împlinirea celor preocupați de problemele de istorie economică, ceea ce oricum este mai mult decît prezentări cu caracter general, vezi I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, subcapitolul *Monede și plumburi sigilare*, din capitolul *Cultura Sciței Minore în secolele IV—VII*, p. 500—502.

²⁶ Este meritul lui Al. Popea de a-și fi propus să cerceteze problema circulației monetare în Dobrogea între 295 și 491.

lor de domnie a lui Theodosius II 408—450, cu observația că proclamarea sa are loc în 402, fără să se fi încercat obținerea unei încadrări mai exacte²⁷, de altfel dificilă înainte de apariția lucrării lui P. V. Hill, J.P.C. Kent și R.A.G. Carson, *Late Roman Bronze Coinage*, Londra, 1965, și tot primele pentru Dobrogea în general. Ca ateliere sînt prezente atelierele din Constantinopol pe care-l bănuim pe locul prim și Roma a cărui prezență în Dobrogea nu credem că poate fi decît sporadică. Evident elementele de care dispunem sunt total insuficiente și nu putem decît să așteptăm cu răbdare publicarea materialului de la Histria descoperit pînă în 1959—1960 și apoi a recoltei numismatice a anilor următori ca și înmulțirea contribuțiilor privind această epocă. Cronologic însă o dată abia către mijlocul secolului V pentru distrugerea violentă a nivelului ne pare de pe acum asigurată, deosebind net situația de la Histria de cea de la Sucidava Celeiu, lovită mai de timpuriu de huni și de aliații lor, probabil încă din 408/9 sau cel tîrziu 424/7, așa cum am arătat într-un studiu recent²⁸. Ni se pare însă că pentru a preciza momentul evenimentului ar fi fost bine ca monedele de la Marcianus (450—457) în catalog nr. 32 și 33 (pl. I/3) primele monede de bronz ce se pot plasa în răstimpul 450—491, începutul domniei lui Anastasius, să aibă o poziție stratigrafică bună, ceea ce din păcate nu se întîmplă. Așa stînd lucrurile nu putem ști dacă ele aparțin nivelului VI sau nivelului V, din care lipsesc monedele specifice descoperite în nivel și care ne-am fi așteptat să fie din a doua jumătate a secolului V e.n. Că deocamdată nu putem face altceva decît să ne manifestăm o preferință personală pentru apartenența lor la nivelul V și nimic mai mult este lesne de înțeles. E drept însă și că există nădejdea unor date noi în viitorul apropiat pe care le așteptăm de la studiul tezaurului descoperit pe perimetrul cu mozaic din marele edificiu tomitan²⁹, a tezaurului descoperit în 1964 la Saraiu³⁰ și poate, și mai cu seamă pentru Histria de la un modest și foarte rău conservat tezaur, aflat în termele de lîngă incinta tîrzie foarte de curînd³¹. Pe de altă parte asemenea date noi sînt de așteptat de la descoperirile izolate și amintim aici cîteva prime dar importante jaloane, rezultînd din examinarea notelor de inventar de la Institutul de Arheologie care au necesitat însă reatribuirea monedelor și care ne-au mai dat o monedă de la Marcianus rămasă neprecizată, găsită la Histria, încă din primele momente ale cercetării organizate³², o alta de la Leon (457—

²⁷ H. Nubar, *op. cit.*, în *Dacia*, N. S. VII, 1963, p. 245—253 și 256.

²⁸ Gh. Poenaru Bordea, V. Barbu, *Contributions à l'histoire du Bas-Empire romain à la lumière des deux trésors monétaires des IV-Ve siècles, découvertes à Celeiu*, în *Dacia*, N. S., XIV, p. 251—295.

²⁹ Informații Al. Popeea.

³⁰ Aflat în colecția Muzeului de Arheologie din Constanța.

³¹ 1968, în studiu la Gh. Poenaru Bordea.

³² AE. →. Greut. 1,60, g, diam. 11,30 mm. Pe av. lizibil pentru un ochi pre-venit DN MAR... pe revers monogramă tip nr. 9, deci emisiune de la Thesalonic, la fel cu nr. 32 din catalog. Histria 1914—1915 (inv. 338, C. Preda).

474) descoperită la Murighiol,³³ și o alta, tot de la Leon, descoperită la Adamclisi în 1947,³⁴ la care mai adăugăm un bronz de la Marcianus descoperit întâmplător la Constanța în Portul Tomis. E depășită ori cum faza în care nu cunoșteam din Dobrogea decât monede de aur³⁵ și care au, în același cadru cronologic e drept, o problemă specifică demnă și ea, fără îndoială, de toată atenția, dar asupra căreia nu avem a stăruii aici. Monedele de bronz de la Zenon lipsesc pentru moment. Când anume a fost distrus nivelul V e greu de spus cu precizie, nivelul IV se apropie însă acum cronologic, efect de interpretare datorat prezenței monedelor de bronz de la Marcian și Leon în Dobrogea, de cel precedent. Dacă monedele ce-i aparțin încep numai cu Iustin I (518—527) nu pot fi îndoiele, credem, că începutul său se leagă de activitatea de refacere a lui Anastasius (491—518) ale cărui monede nu sînt însă prea frecvente în Dobrogea³⁷. Nivelului datat în prima jumătate a secolului VI îi corespund cronologic șase monede (nr. 34—39 ultima fiind din 543/4, sau șapte dacă i-se atribuie și moneda din 561/2 (nr. 40) și care ține mai degrabă de nivelul următor³⁸. Din punct de vedere numismatic, două monede, nr. 34 și 39, provin din officine pentru care W. Wroth nu cunoștea încă exemplarele, dar care au apărut între timp, cum rezultă din catalogul lui A. R. Bellinger, recent apărut. Toate monedele din această perioadă sînt emisiuni de la Constantinopol, atelier a cărui prezență era precumpănitoare, dar nu exclusivă în

³³ AE. √ Greut. 0,66 g, diam. 9 mm. Monograma nr. 1 (vezi catalogul citat de noi) specifică atelierelor din Thesalonice, Constantinopol și Cyzic. Murighiol, 1954, în săpătură, — 0,40 m (inv. 581, C. Preda : Iustinian I).

³⁴ AE. ↑. Greut. 1,06 g, diam. 10 mm. Exemplar foarte bine conservat, emis la Constantinopol, de tip LRBC, 2260 (inv. 1171, B. Mitrea : corect interpretat, dar semn de întrebare, justificat prin lipsa altor probe pentru aceeași vreme din Dobrogea).

³⁵ AE. ↑. Greut. 1,55 g, diam. 11 mm. Monograma nr. 7, în exergă probabil CON; LRBC, 2250. Constanța, Portul Tomis, 1966, adusă la Institutul de Arheologie de fostul nostru elev Malcea Dan.

³⁶ B. Mitrea, *Descoperiri*, în SCIV, XII, 1963, 1, p. 221, nr. 33; SCIV, 15, 1964, 4, p. 577, nr. 54 și SCIV, 16, 1965, 3, p. 614, nr. 47 (Marcianus, Isaceea). Exemplarul de la Zenon (474—491) de proveniență necunoscută, B. Mitrea, SCIV 16, 1965, 3, p. 613, nr. 57 ne gîndim că ar putea proveni din aceeași regiune; primul exemplar de la Marcianus, a fost publicat de O. Iliescu, *Caiet selectiv*, nr. 8, 1963, p. 333, nr. 328 și ibidem, nr. 10, 1964, p. 318, notă.

³⁷ Pentru Histria vezi Em. Condurachi și colaboratorii, *Șantierul arheologic Histria*, în *Materiale*, IV, p. 19 și p. 22—24 și pentru situația generală din oraș datele inserate, pe baza notelor de inventar de la Institutul de Arheologie, la P. Aurelian, *Quelques données archéologiques concernant la continuité de la population et de la culture romano-byzantines, dans la Sythie Mineure aux VIe et VIIe siècles de notre ère*, în *Dacia*, N. S., VII, 1963 p. 318—324; pentru Dobrogea în general Ir. Dimian, *Cîteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R. în SCN*, I, 1957, p. 190—191, 195 și 200; din punct de vedere istoric I. Barnea, *On the Dobroudja History under Anastasius*, în *Dacia* N. S. IV, 1960, p. 371—373. În colecția Muzeului de Arheologie din Constanța, pînă în 1964, monedele de la Anastasius reprezentau 8, 23% (adică 20 din 243 de monede din sec. VI-VII) așa cum au stabilit Gh. Poenaru Bordea și Al. Popea; *Monede bizantine din colecția Muzeului de arheologie din Constanța*, comunicare la Sesiunea Muzeului din Constanța, 1964 și la Institutul de Arheologie, 1967 (în mss.).

³⁸ C. Scorpan, *Al. Suceveanu*, cit., p. 164 și nota 14; vezi și p. 167.

Dobrogea³⁹. Dacă nivelul a fost distrus de atacul din 559 și moneda din 561/2 aparține nivelului următor, este oricum sigur că la Histria sînt prezente emisiuni din anii imediat urumători distrugerii și aceiași constatare se impune pe ansamblul teritoriului dobrogean⁴⁰, situația de la Dinogetia, unde lipsesc pînă la Iustin II⁴¹, fiind din acest punct de vedere excepțională. Arheologic, Histria confirmă Dinogetia, chiar dacă cea din urmă a fost poate mai greu lovită și pînă la refacerea ei a fost necesar un răstimp mai îndelungat.

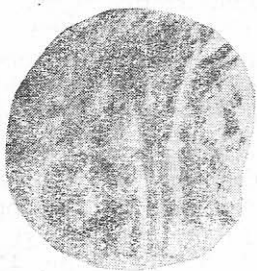
Ultima perioadă din care săpătura din centrul Histriei a scos la iveală monede este a doua jumătate a secolului VI, corespunzătoare nivelului III. Monedele sînt în număr de 12 (nr. 41—52) și încep cu o emisiune din 565/6, ultima fiind din 592/3. Monedele nr. 41,42,47,48, 50 și 51, ce lipseau în catalogul lui W. Wroth, sînt prezentate însă la A. R. Bellinger, atît că follis-ul de la Iustin II, emis la Antiohia în officina B, în 570/1 (nr. 43) reprezintă o variantă a legendei aversului (pl. I/4) iar jumătatea de follis emisă în timpul domniei aceluiași împărat și în același atelier, din 577/8 (nr. 44) poartă sus pe revers $\Theta+O$ în loc de $\Phi+C$, ca pe exemplarele pînă acum cunoscute. O nouitate numismatică este follis-ul de la Tiberiu II Constantin emis la Cyzic, în officina A, în anul 581/2 (nr. 45) și care era total necunoscut pînă acum în literatura de specialitate (pl. I/5). Tabloul locurilor de emisiune se prezintă în lotul nostru mai variat decît pentru prima jumătate a secolului VI, fiind prezente atelierele Thesalonic (nr. 44, 47, 48 și 51) Cyzic (nr. 45, 46 și 52) Constantinopol (nr. 42, 49 și 50) Nicomedia (nr. 41) și Antiohia (nr. 43). Încheiem prezentarea materialului amintind că un număr de monede destul de mare (nr. 62—71) n-au putut fi încadrate decît vag în secolele IV-V, V sau VI, din cauza conservării slabe.

Data de sfîrșit a nivelului este posterioară obligatoriu ultimei monede (592/3) și foarte probabil și datei ultimei monede din micul

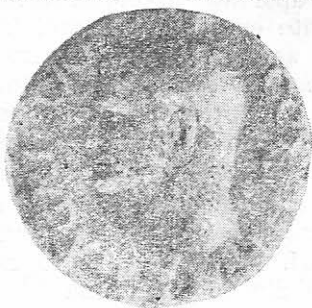
³⁹ Situația pe centre emitente a monedelor din Muzeul de Arheologie din Constanța (pînă în 1964) din sec. V-VII, așa cum a fost stabilită de Gh. Poenaru Bordea și Al. Popeea, *op. cit.*, se prezintă astfel: Constantinopol 47,73%; Nicomedia 16,46%; Thesalonic 8,64%; Cyzic 5,76%; Antiohia 3,29%; Alexandria, Cartagina, Roma, fiecare cîte 0,41%. celelalte nedeterminate 14,80% sau cu monogramă de la Iustin II, 2,05%, din care cea mai mare parte sînt emise la Constantinopol.

⁴⁰ Pentru Histria moneda sus amintită, în catalog nr. 40 și nr. 41 din primul an de domnie al lui Iustin II 565/6; verificînd notele de inventar de la Institutul de Arheologie am mai notat o monedă din 562/3 (nr. 435, C. Preda) o alta din 563/4 (nr. 358, C. Preda) și una din 565/6 (nr. 796, C. Preda). Pentru Dobrogea în general spicuim următoarele exemplare, mîrginindu-ne pentru moment la colecția Muzeului de Arheologie din Constanța: o monedă din 558/9 de la Saraiu, o alta de la Constanța din 563/4 și alte două din Dobrogea, dar fără precizări din 560/61 și din 561/2. Este bine să nu uităm că la Topalu, unde avem foarte probabil de aface cu un tezaur format numai din monede de la Iustinian, Ir. Dimian, *op. cit.*, p. 191—192, ultimele două monede sînt din anul XXXI, adică din 561/2, ceea ce îndeamnă la multă precauție și în orice caz la interpretări nuanțate de la caz la caz.

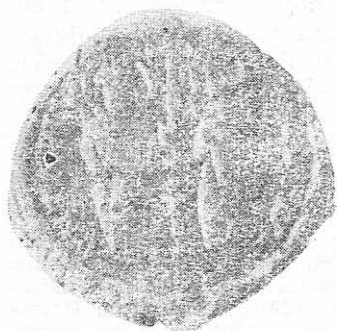
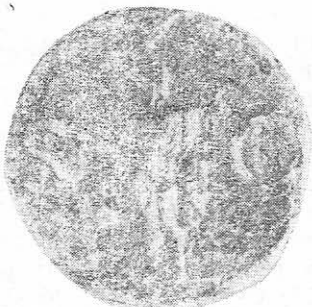
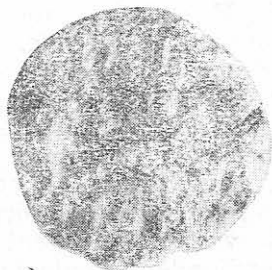
⁴¹ I. Barnea, *L'incendie de la cité de Dinogetia au VIe siècle, în Dacia*, N. S., X, 1966, p. 237—259 și idem. *Din istoria Dobrogei*, II, p. 429—431.

1

2

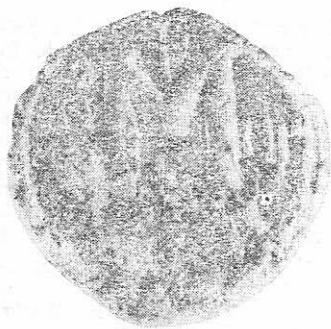
4

3

5

tezaur de la Histria publicat în 1954 (595/6)⁴². Pentru ultimele două nivele (II și I) săpătura nu a dat la iveală nici o monedă de după Mauriciu Tiberiu, monede care trebuie să le fie specifice. Fără a pretinde să putem rezolva datarea în detaliu a vreunuia din ele, considerăm totuși util să reamintim că monede de la Focas și Heraclius există chiar la Histria⁴³, că asemenea monede au apărut și la Callatis și Tomis și în alte locuri din Dobrogea⁴⁴. Mai mult decât atât. Am avut prilejul să publicăm o monedă de bronz, a cărei proveniență dobrogeană poate fi socotită certă, emisă în timpul lui Constans II⁴⁵ și am discutat cu alt prilej despre o monedă, tot de bronz, de la Constantin IV Pogonatul, acum în Muzeul din Brăila, dar care vine dintr-o colecție din Mangalia⁴⁶. Având în vedere aceste prime jaloane numismatice, care pot fi acum coroborate cu noi realități arheologice, credem că soluția nu este așa departe și că prin continuarea lucrărilor din sectorul central al Histriei, prin dezvelirile în suprafață proiectate, se vor putea face importante progrese și în această problemă de primă importanță a istoriei vechi a patriei noastre.

CATALOGUL MONEDELOR DESCOPERITE LA HISTRIA, SECTORUL CENTRAL. 1969—1970.*

1. *Histria aut.*

AE. Greut. 0,38 g. diam. 7 mm.

Roata/ΙΣΤ.

Pick, 531, tip gen.

CSA, caroul 24, —1,40 m.

2. *Filip II*

AE. √. Greut. 4,28 g, diam. 16 mm.

Sigla nedistinctă.

CSA, caroul 25, —0,60 m.

⁴² S. Dimitriu, *op. cit.*, p. 472, cu observațiile lui A. Petre, *op. cit.*, p. 320—321 și notele 14 și 16 unde reconstituie micul tezaur din sectorul Templu și valorifică, în prima formă, un tezaur din sectorul economic. Data finală a primului 600/1, data de distrugere a nivelului 602. Redeschiderea discuției în legătură cu o altă importantă așezare la Gh. Poenaru Bordea, *Quelques monnaies trouvées à Adamclissi et la fin de Civitas Tropaensium, în Dacia*, N. S., XII, 1968, p. 409—411. Pentru istoria anilor 599—602, Gh. Ștefan, *Tomis et Toméa. A propos des luttes entre Byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère, în Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 253—258 și I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, p. 435—438.

⁴³ H. Nubar, *op. cit.*, în SCN, III, p. 183—195 și A. Petre, *op. cit.*, p. 323—324.

⁴⁴ A. Petre, *op. cit.*, p. 347—348 ; toată documentarea la Gh. Poenaru Bordea și Al. Popeea, *op. cit.*, (în mss.) vezi provizoriu Gh. Poenaru Bordea, *Note numismatice dobrogene*, în SCN, IV, 1968, p. 402—403.

⁴⁵ Gh. Poenaru Bordea, *Monede bizantine din Dobrogea provenite dintr-o mică colecție*, în SCN, IV, 1968, p. 406, nr. 7, p. 407 și nota 8 cu bibliografia anterioară.

⁴⁶ Această monedă am comunicat-o într-o intervenție la discuțiile de la Conferința Națională de Arheologie, Iași, 1967 și este încă inedită. Date asupra provenienței am obținut de la N. Harfuche, pe care-l încredințăm pe această cale de recunoștință noastră. Pentru istoria acestei perioade vezi I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, p. 440—442.

3. *Alexandru cel Mare*
 AE. →. Greut. 3,50 g, diam. 18 mm.
 CSA, 1970, caroul 32, —0,68 m, în dărîmătura lui VI 2.
Histria aut.
4. AE. ↓. Greut. 1,35 g, diam. 13 mm.
 Pick, 458, tip gen.
 CISA, caroul 11, —1,95 m.
5. AE. ↑. Greut. 2,98 g, diam. 15 mm.
 Pick, 464, tip gen.
 CSA, caroul 14, —1,25 m, în dărîmătura de peste R II.
6. AE. ↗. Greut. 4,80 g, diam. 19 mm.
 Pick, —. Vezi p. 168.
 Pe av. stînga cornul abundenței. Numele de magistrat MONI lipsă la Pick;
 contramarcată : cap Hermes.
 CSA, 1970, caroul 42, —0,35 m.
7. *Agrippa*
 AE ↓. Greut. 10,20 g, diam. 27 mm.
 Cohen², 3.
 BMC, I, p. 142, nr. 161, Roma, as.
 CSA, caroul 12, —0,86 m, sub nivelul VI 1.
8. *Antoninus Pius*
 AR, ↓. Greut. 3,10 g, diam. 18 mm.
 BMC, IV, p. 82, nr. 576, anii 145—161.
 CSA, 1970, caroul 36, —0,80 m, în dărîmătura de peste VI 2.
9. *Colonială : Faustina II ?*
 AR, ↓. Greut. 5,81 g, diam. 23 mm.
 CSA, caroul 1, —0,55 m.
10. *Histria : Commodus (?)*
 AE. ↙. Greut. 3,75 g, diam. 19 mm.
 Pick, 490.
 CSA, 1970, caroul 34, —0,84 m, în dărîmătura de peste VI 2.
11. *Pautalia : Septimius Severus*
 AE. ↗. Greut. 4,05 g, diam. 13 mm.
 CSA, M. 1 la nivelul pieptului.
Aurelian
12. AE. →. Greut. 2,03 g, diam. 22 mm.
 Cohen², 63. ★ Q
 CSA, caroul 11, —0,70 m.
13. AE. ↑. Greut. 2,31 g, diam. 20 mm.
 CSA, passim
14. *Maximianus Caes.*
 AE. ↖. Greut. 2,35 g, diam. 22 mm.
 RIC, VI, p. 531, nr. 16, anii 295—6. HF
 CSA, caroul 9, —0,20 m, în nivelul de dărîmături.
15. *Diocletian*
 AE. ↑. Greut. 2,07 g, diam. 20 mm.
 RIC, VI, p. 531, nr. 13, anii 295—296 sau
 p. 532, nr. 21, anii 297—8. HA
 CSA, caroul 3, —1,45 m.

16. *Maximianus*

AE. ↑. Greut. 0,97 g, diam. 19 mm.

Tip CONCORDIA MILITVM ? anii 295—296 ?

CSA, caroul 7, —1,75 m.

17. *Licinius fiul*

AE. ↖. Greut. 1,63 g, diam. 20 mm.

RIC, VII, p. 548, nr. 54, anii 321—324.

CSA, caroul 10, —2,05 m, eventual pe R 3.

Găsită la răzuit profilul, jos pe nivel.

X
III
SMHCJ

18. *Licinius*

AE. ↖. Greut. 1,61 g, diam. 19,5 mm.

Anii 321—324 ?

CSA, caroul 15, —1,30 m, în dărîmătura de pe R II,

19. *Licinius fiul*

AE. ↑. Greut. 1,57 g, diam. 18 mm.

Anii 321—324.

CSA, caroul 15 —1,30 m, în dărîmătura de pe R. II.

20. *Constantin cel Mare ?*

AE. ↗. Greut. 2,10 g, diam. 16 m.

CSA, caroul 5, —0,35 m.

Valentinian I

21. AE. →. Greut. 1, 95 g, diam. 18 mm.

LRBC, II, 1715, anii 364—367.

CSA, caroul 9, —0,22 m.

★
TESF

22. AE. ↓. Greut. 1,58 g, diam. 17 mm.

LRBC, II, 2519, anii 364—365 sau 2529, anii 367—375.

CSA, caroul 9, —0,25 m, în dărîmătura de piatră.

SMKT

23. *Theodosius I*

AE. ↑. Greut. 0,98 g, diam. 12 mm.

Tip SALVS REI-PVBLICAE, anii 383—395.

CSA, caroul 1, —0,70 m.

24. *Arcadius*

AE. ↓. Greut. 0,73 g, diam. 11 mm.

Tip SALVS REI-PVBLICAE, anii 383—395.

CSB, 1970, caroul 31, —0,16 m.

25. *Valentinian II, Theodosius I, Arcadius sau Honorius.*

AE. ↑. Greut. 1,06 g, diam. 10 mm.

Tip SALVS REI-PVBLICAE, anii 383—395.

CSA, caroul 10, —2,00 m, peste nivelul R II

26. *Arcadius*

AE. ↓. Greut. 1,73 g, diam. 18 mm.

LRBC, II, 2210, anii 396—408 (402—408).

CSA, caroul 4, —0,70 m.

CONSA

27. *Honorius*

AE. ↓. Greut. 1,10 g, diam. 15 mm.

Tip VIRTVS — EXERCITI (2) anii 395—408 (402—408).

CSA, M. 1.

28. *Honorius sau Theodosius II*

AE. ? . Greut. 1,08 g, diam. 11 mm.
Tip GLORIA ROMANORUM (11) anii 410—423.
CSA, caroul 17, —0,60 m, pe zidul bazilicii.

29. *Placidia*

AE. ? . Greut. 0,77 g, diam. 11 mm.
LRBC, II, 854, anii 425—450.
CSA, caroul 17, —1,65 m, pe nivelul lui R II.

[P
RM]

Theodosius II

30. AE. ↑ . Greut. 1,05 g, diam. 10 mm.
LRBC, II, 2244, anii 425—450.
CSA, caroul 11, —0,75 m.

(C I)

31. AE. ? . Greut. 0,20 g, diam. 6,50 mm.
Tip cruce, anii 425—450 ?
CSA, caroul 17, —1,65 m, pe nivelul lui R II.

Marcianus

32. AE. ? . Greut. 0,42 g, diam. 8 mm.
Monograma 9.
LRBC, II, 1880, anii 450—457.
CSA, caroul 10, —0,26 m.

[THES]

33. AE. ↑ . Greut. 0,86 g, diam. 10 mm.
Monogramă, anii 450—457.
CSA, caroul 25, —0,98 m, pe nivelul 3 (VI 3, roman).

34. *Iustin I*

AE. ↑ . Greut. 7,35 g, diam. 24 mm.
Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Δ.
Wroth, I, —. Vezi p. 15, nr. 33—35, off. B și ε.
DOW, I, p. 43, nr. 15 d 1, anii 518—527.
CSA, caroul 26, —0,78 m, pe pavaj.

Iustinian

35. AE. √ . Greut. 14,22 g, diam. 32 mm.
Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina B.
Wroth, I, p. 29, nr. 29.
DOW, p. 78, nr. 28 b, anii 527—538.
CSA, caroul 12, —0,86 m, sub nivelul VI 2.

36. AE. ↓ . Greut. 17,32 g, diam. 29 mm.
Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Γ.
Wroth, I, p. 29, nr. 30.
DOW, I, p. 79, nr. 28 c 1 și 2, anii 527—538.
CSB, 1970, caroul 23, —0,25 m.

37. AE. ↓ . Greut. 2,92 g, diam. 20 mm.
Valoarea : I = 10 nummia, atelierul : Constantinopol.
Wroth, I, p. 37, nr. 120.
DOW, I, p. 81—82, nr. 34, anii 527—538.
CSA, caroul 1, —0,70 m.

38. AE. ↗ Greut. 20,85 g, diam. 42 mm.
Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina ε:
anul X/ II/ II = 540/1.
Wroth, I, p. 31, nr. 55.
DOW, I, p. 87, nr. 39 e.
CSB, 1970, caroul 31, —0,31 m.

39. AE. ↑. Greut. 21,93 g, diam. 37 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina ϵ ,
 anul X/ V/ II = 543/4.
 Wroth, I, —. Vezi, p. 32, nr. 68—71, alte off.
 DOW, I, p. 89, nr. 42 e.
 CSA, caroul 21, —1,15 m, între pavajul 1 și 2 al edificiului.
40. AE. ↑ Greut. 3,91 g, diam. 16 mm.
 Valoarea : I = 10 nummia, atelierul : Constantinopol, officina A,
 anul X/ XX/ η = 561/2.
 Wroth, I, —. Vezi p. 33—39.
 DOW, I, p. 101, nr. 93.
 CSB, 1970, caroul 13, —1,05 m.
- Iustin II și Sofia*
41. AE. κ . Greut. 12,22 g, diam. 30 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Nikomedia, officina B, anul I = 565/6.
 Wroth, I, —. Vezi, p. 86.
 DOW, I, p. 205, nr. 22 b.
 CSA, caroul 26, —0,72 m, pe dărîmătura VI 2.
42. AE. κ . Greut. 5,77 g, diam. 22 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Constantinopol, anul η = 569/70.
 Wroth, I, —. Vezi, p. 83.
 DOW, I, p. 215, nr. 48 a, b.
 CSA, caroul 22, —0,10 m, pe nivelul pavajului din zid.
43. AE. ↓. Greut. 13,03 g, diam. 31 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul Antiohia, officina B, anul η I = 570/1.
 Wroth, I, p. 92, nr. 194.
 DOW, I, 243, variantă a legendei av.
 CSA, caroul 27, —0,88 m, pe pavaj.
44. AE. →. Greut. 5,03 g, diam. 23 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thesalonic, anul XI/II = 577/8.
 Wroth, I, p. 86, nr. 124.
 DOW, I, p. 225, nr. 85, variantă pe exemplarui nostru Θ + C în loc de
 Φ + C.
 CSA, caroul 2, în dărîmătura de pe nivelul VI 2.
45. *Tiberiu II Constantin.*
 AE. ↑. Greut. 12,92 g, diam. 29 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina A, anul η I/I = 581/2.
 Wroth, I, —. Vezi p. 115.
 DOW, I, —. Vezi p. 281.
 CSA, caroul 18, —0,35 m.
- Mauriciu Tiberiu.*
46. AE. ↓. Greut. 11 g, diam. 29 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Cyzic, officina B, anul II/I = 584/5.
 Wroth, I, p. 142, nr. 145.
 DOW, I, p. 330, nr. 120 b.
 CSA, caroul 25, stradă, passim.
47. AE. ζ . Greut. 5,20 g, diam. 19 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thesalonic, anul III = 585/6.
 Av. surfrapat.
 Wroth, I, —. Vezi p. 133.
 DOW, I, p. 321, nr. 76.
 CSA, caroul 13, —0,26 m, pe nivel.

48. AE. ↓. Greut. 7,07 g, diam. 22,5 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thesalonic, anul ϵ = 586/7.
 Wroth, I, —. Vezi p. 138.
 DOW, I, p. 321, nr. 77.
 CSA, caroul 11, —0,60 m.
49. AE. ↓. Greut. 9,83 g, diam. 28 mm.
 Valoarea : M = 40 nummia, atelierul : Constantinopol, officina ilizibilă,
 anul ϵ = 587/8.
 Wroth, I, p. 135, nr. 78—79.
 DOW, I, p. 305, nr. 29 a — 29 d.
 CSA, caroul 12, — 1 m.
50. AE. ↗. Greut. 5,20 g, diam. 23 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Constantinopol, officina Γ ,
 anul ϵ II = 589/90.
 Wroth, I, —. Vezi p. 135.
 DOW, I, p. 313, nr. 53 d.
 CSB, 1970, caroul 31, — 0,42 m, în dărîmătura de peste VI 2.
51. AE. ↓. Greut. 5,70 g, diam. 21 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Thesalonic, anul XI ? = 592/3.
 Wroth, I, —. Vezi p. 139.
 DOW, I, p. 322, nr. 83.
 CSA, caroul 8, — 0,55 m, în lutul galben sub primul nivel.
52. AE. ↗. Greut. 5 g, diam. 24 mm.
 Valoarea : K = 20 nummia, atelierul : Cyzic, officina B, anul XI ? = 592/3.
 Wroth, I, —. Vezi p. 143.
 DOW, I, p. 355, nr. 143 b.
 CSA, caroul 18, —1,65 m, în groapă.
- ? *Grecească autonomă*
53. AE. ? . Greut. 3,15 g, diam. 16 mm.
 CSA, caroul 15, —0,73 m.
54. AE ? Greut. 3,85 g, diam. 16 mm. Passim, 1970.
55. AE. ? . Greut. 2,15 g, diam. 11 m.
 CSA, caroul 16, —1,90 m.
56. AE. ? . Greut. 3,60 g, diam. 17 mm.
 CSA, caroul 4, —1,25 m.
57. *Secolele I—II*
 AE. ? . Greut. 4,37 g, diam. 25 mm.
 Pe av. contramarcă rectangulară, jos. Rv. total şters.
 CSA, caroul 24, — 0,74 m, pe podeaua lui VI 3.
58. *Tetrarhia*
 AE. ? . Greut. 1,35 g, diam. 18 mm.
 Anii 295—298 ?
 CSA, caroul 13, —0,26 m.
Secolul IV
59. AE. ↓ Greut. 0,32 g, diam. 13 mm.
 CSA, caroul 25, —1,25 m.

60. AE. ? . Greut. 2,43 g, diam. 23 mm.
CSA, caroul 2, —1,80 m. R 3.
61. AE. ↑ ? . Greut. 1,31 g, diam. 16 mm.
CSA, caroul 7, —1,45 m, în umplutura lui R I.

Secolele IV—V

62. AE. ? . Greut. 0,42 g, diam. 10 mm.
CSA, 1970, caroul 21, —0,67 m. Sub VI 2 (?)

63. AE. ? . Greut. 0,75 g, diam.
C. Passim, 1970.

64. AE ? . Greut. 1,08 g. diam. 13 mm.
CSA, caroul 2. —1,60 m. R. II.

65. AE. ? . Greut. 1,16 g, diam. 11 mm.

66. AE. ? . Greut. 2,12 g, diam. 31 mm.
CSA, caroul 13, —1,10 m.

Secolul V

67. AE. ? . Greut. 1,20 g, diam. 10 mm.
CSA, caroul 12, —0,34 m.

68. AE. ? . Greut. 0,39 g, diam. 9 mm.
CSA, caroul 26, —0,78 m. Pe pavaj.

69. AE. ? . Greut. 0,80 g, diam. 10 mm.
Passim, 1970.

Secolul VI

70. AE. ? . Greut. 2,78 g, diam. 20 mm.
CSB, caroul 1, —0,40 m.

71. AE. ? . Greut. 4,13 g, diam. 21 mm.
CSA, caroul 22, —1,50 m.

Neprecizate

72. AE. ? . Greut. 3,50 g, diam. 29 mm.
CSA, 1970, caroul 32, — 1,05 m, pe VI 2.

73. AE. ? . Greut. 0,24 g, diam. 10 mm.
CSB, caroul 4, —0,35 m.

☆ *Prescurtări folosite :*

CSA — Sectorul central, secțiunea A

CSB — Sectorul central, secțiunea B

M. = mormint.

av. = avers.

rv. = revers.

MONNAIES RÉCEMMENT DÉCOUVERTES À HISTRIA ET QUELQUES PROBLÈMES CONCERNANT LA CIRCULATION MONÉTAIRE DANS LA DOBROUDJA ANTIQUE.

Résumé

On publie 73 monnaies provenant des fouilles effectuées à Histria, en 1969—1970, dans le secteur central du périmètre emplanté entre le dernier mur d'enceinte et le lac de Sinoe.

Quoique les niveaux archéologiques datent depuis la fin du IIIe s. et (deux niveaux) jusqu'après 602, on y a découvert des monnaies antérieures (Ve s. av. notre ère — Ier de notre ère), qu'on doit plutôt, considérer comme provenant d'autres couches, plus profondes, dérangées dès l'antiquité, par suite de quelques travaux d'aménagement ou bien reaménagement de la dite zone. D'ailleurs, à l'exception de quelques monnaies d'Aurélien, on n'a pas d'exemplaires ultérieurs à Septime Sévère, jusqu'à la première tétrarchie.

Suivent des monnaies de l'époque entre 295—324 ; on a aussi des émissions du règne de Valentinien I. D'un intérêt tout à fait particulier est le matériel numismatique ultérieur à l'année 378, et dont une partie correspond à un niveau qui va jusque vers 450, tandis que l'autre matériel — deux monnaies de Marcien (450—457) correspondraient logiquement au niveau V, même si elles furent trouvées dans d'autres positions stratigraphiques. C'est pour la première fois qu'on signale à Histria des monnaies de la seconde moitié du Ve siècle. Comme matériel d'appui, l'auteur, après un rapide examen au Cabinet Numismatique de l'Institut d'Archéologie de Bucarest, a réussi à déterminer encore deux monnaies en bronze de Marcien, dont l'une provient également d'Histria, et l'autre de Tomi, et puis encore deux, frappées sous le règne de Léon (457—474) et provenant de Murighiol et d'Adamclissi. De cette manière, l'époque après le règne de Theodosius II (402—450) et jusqu'à celui d'Anastasius (491—518) — intervalle pour lequel la Dobroudja n'avait fourni jusqu'à présent que des *solidi* — commence à être représentée également par des *minimi*.

Les monnaies byzantines trouvées se situent entre le règne de Justin I (518—527) et celui de Maurice Tibère (582—602). On signale parmi ces monnaies un follis de Tibère II Constantin (578—582) inconnu par les catalogues de spécialité, ainsi que quelques variantes.

Dans les deux derniers niveaux, on n'a pas trouvé des monnaies plus tardives que 602, monnaies qui auraient dû être spécifiques pour ces niveaux, mais on a publié des exemplaires de Phocas (602—610) et d'Héraclius (610—641), découvertes dans les fouilles d'Histria.

On connaît aussi des monnaies de Constans II et de Constantin IV, provenant de la Dobroudja.

L'auteur suggère qu'il est nécessaire d'établir une corrélation étroite entre ces éléments de nature archéologique et numismatique, sans pouvoir pour autant, à son grand regret, faire des précisions supplémentaires.

KÜRZLICH IN HISTRIA ENTDECKTE MÜNZEN UND EINIGE FRAGEN DES MÜNZUMLAUFES IN DER DOBRUDSCHA IM ALTERTUM

Zusammenfassung

Es werden 73 Münzen veröffentlicht, die durch die Ausgrabungen in Histria im mittleren Sektor des zwischen der letzten Innenmauer und dem Sinoe-See im Jahre 1969—1970 ans Licht gekommen sind.

Obwohl die archäologischen Niveaus vom Ausgang des 3. Jh. und bis nach 602 (zwei Niveaus) datieren, fand man auch Münzen aus einer vorhergehenden Zeit

(5.Jh.v.u.Z. — 1.Jh.u.Z.), die eher als Fundgut zu betrachten sind, das aus anderen, tieferen Schichten stammt, die bereits in der Antike infolge von Bau- oder Umbauarbeiten in der betreffenden Zone gestört waren. Außerdem gibt es mit Ausnahme einiger Münzen von Aurelianus keine Münzen, die aus der Zeit nach Septimius Severus bis zur ersten Tetrarchie stammen.

Es folgen Münzen aus der Zeit zwischen 295 und 324, worauf Prägungen aus der Herrschaftsperiode des Kaisers Valentinian I. folgen. Von besonderem Interesse sind die Münzfunde aus der Zeit nach 378, davon ein Teil einer Schicht entspricht, die bis gegen 450 reicht, während der andere Teil, zwei Münzen von Marcianus (450—457) logischer Folgerung gemäß dem fünften Niveau zu entsprechen scheint, auch wenn die Münzen in aderen stratigraphischen Verhältnissen gefunden wurden. Es ist das erste Mal, daß in Histria Münzen aus der zweiten Hälfte des 5.Jh. gemeldet werden. Als Beweismaterial konnte der Verfasser, nach einer kurzen Untersuchung im Münzkabinett des Archäologischen Instituts, zwei Bronzemünzen des Marcianus bestimmen, eine davon ebenfalls aus Histria und die zweite aus Tomis und zwei weitere Münzen aus der Zeit der Herrschaft Kaiser Leons (457—474), die in Murghiol und in Adamclisi gefunden wurden. Derart wird die Zeit nach der Herrschaft des Theodosius II (402—450) bis zu der des Anastasius (491—518) und für die es in der Dobrudscha nur *solidi* bekannt waren, allmählich auch durch *minimi* vertreten.

Die byzantinischen Münzen, die entdeckt wurden, liegen zwischen der Herrschaft Justins I. (518—527) und der Herrschaft des Mauricius Tiberius (582—602). Zu diesen gehört ein *foliis* von Tiberius II. Constantin (578—582), der in den Fachkatalogen nicht erwähnt wird sowie einige Varianten.

Für die letzten beiden Niveaus wurden keine Münzen aus der Zeit nach 602 gefunden, die für sie spezifisch sein müßten, aber es wurden Exemplare von Phokas (602—610) und von Heraklios (610—641) veröffentlicht, die in den zu archäologischen Forschungszwecken angelegten Gräben in Histria zutage gefördert wurden. Desgleichen gibt es Münzen von Constans II. und von Constantin IV., die in der Dobrudscha gefunden wurden. Der Verfasser weist auf die Notwendigkeit hin, die archäologischen und die numismatischen Anhaltspunkte in Zusammenhang zu bringen, kann aber auf diese Weise selbst zu seinem größten Leidwesen keine zusätzlichen Einzelheiten bringen.